

فردوسی و خاورشناسان

از قرون وسطی و پس از نهضت‌های جدید علمی و ادبی در اروپا و پیدایش دوره رنسانس که اروپائیان در فرهنگ و معارف و کسب افتخارات در رشته‌های هنری و اختراعات و ابداعات محیر العقول راه تازه‌ای پیدا کردند عده‌ای از دانشمندان و محققان اروپایی بنام خاورشناسی با مطالعه و تحقیق در آثار علمای اسلامی و منضات و تألیفات و اشعار سخنوران و مؤلفان فارسی زبان، علم جدیدی بنام خاورشناسی بوجود آوردند و از این طریق خدمات پر ارزشی به عالم اسلام و مشرق زمین و تألیف و تصنیف و تحقیق در آثار بزرگان و دانشمندان شرق خاصه ایران نمودند.

اروپائیان از سده ششم و هفتم هجری که در اثر خلطه و آمیزش با ملل اسلامی کم کم به عجز و عظمت ملت اسلامی پی برده بودند مخصوصاً بنوردانشی که از ایران ساطع بود تحت تأثیر قرار گرفته و خود را از جهل و بی‌خبری نجات میدادند باین مسأله توجه کردند که بایستی بدو با سرارت ترقی و تعالی ملل راقیه پی برند و برای این منظور ابتدا درصد بر آمدند با تجدید طبع آثار ادب و دانش ایران و عرب و ترجمه آن بزبانهای خود فرهنگ خود را غنی تر سازند و علاوه بر آن بفکر افتادند زبان و ادبیات شرق را در مدارس و مؤسسات فرهنگی خود تدریس کنند و باین طریق توانستند بعضی نسخ منحصر بفرد آثار مؤلفان و مصنفان را که از اعصار گذشته بازمانده بود با اهتمام و دانشخواهی خود بجایمانه علم و ادب بازشناسند و آنها را باریگر در دسترس اهل تحقیق و شیفتگان دانش و فضیلت قرار دهند و بسیاری از گنجینه‌های پر ارزش را که در اثر حوادث روزگار مکتوم مانده بودند به عالم دانش و ادب عرضه دارند و خدمتی بزرگ و جاویدان و فراموش نشدنی با چاپ و تکثیر آن نسخ فراموش شده و از میان رفته از خود بیادگار گذارند.

دانش خاورشناسی در قرن هفدهم میلادی اهمیتی شایان یافت و با ترجمه و انتشار قرآن مجید و صرف و نحو زبان عربی و کتب فارسی از قرون پیش نضج فوق العاده پیدا کرد.

کلبر (Colbert) وزیر نامی لوئی چهاردهم (۱۶۱۷-۱۶۸۳) اقدام به تأسیس مدرسه‌ای در پاریس کرد که در آنجا لغات و زبانهای شرقی (شامل

فارسی و عربی و هندی و ترکی) را تدریس می کردند و برای نخستین بار کتاب الف لیلها انتشار دادند .

پس از آنکه انگلستان بر هندوستان دست یافت اقداماتی را در این زمینه شروع کردند و آنگاه تدریجاً در کشورهای اروپائی اقدام بتأسیس دانشگاهها و آموزشگاههای عالی شد که از جمله دروس آن تدریس زبانهای شرقی و علوم آسیائی بود و در راه پیروزی این مقصود بزرگ هزینه های هنگفتی را تحمل کرده اند و با استخدام عده ای از دانشمندان بکشفیات و تحقیقات تازه ای در زمینه تمدن و دانش ملل باستانی نائل گردیده اند .

از میان خاورشناسان کوشش و اهتمام پارهای از آنان مصروف تحقیق و تتبع درباره تألیفات و آثار ادبی و تاریخی و شعرای ایران بوده است که از این طریق خدماتی فراموش نشدنی به هنر و ادبیات ایران نموده اند و بعضی از آنان خاصه از دوران صفویه یبعد با مرادوات و مساعدتهائی که با ایران داشته اند برای شناسائی و آشنائی ملت ایران و روحیات و آثار این ملت باستانی اقدام بنوشتن سفرنامه های کرده اند .

از بین مستشرقین که درباره فردوسی و حماسه او شاهنامه آثاری تهیه کرده و تحقیقاتی در باره زندگی فردوسی و داستانهای باستانی شاهنامه کرده اند میتوان افرادی چون :

میتو آرنولد Mathew Atnold که منظومه رستم و سهراب را که یکی از آثار تراژدی و مہیج شاهنامه است بشعر انگلیسی ترجمه کرده و فریتز ولف Fritz Wolff خاورشناس آلمانی (متولد ۱۸۸۰ م) را که شاهنامه را مورد تحقیق و تتبع قرار داده و الکساندر فرمان A . Freiman (متولد ۱۸۷۹ م) مستشرق روسی که کتابی درباره شاهنامه بزبان لهستانی نوشته و همچنین داستان بیژن و منیژه را ترجمه کرده نام برد .

خاورشناسانی که درباره فردوسی و شاهنامه تحقیق کرده اند :
در سال ۱۳۱۳ در جریان برگزاری جشن هزارمین سال ولادت فردوسی عده ای از خاورشناسان و فضلا و محققان اروپائی و آسیائی و آمریکائی از طرف دولت ایران دعوت شده بودند در میان این دانشمندان چند تن از مشاهیر و مستشرقین و استادان زبان شناس که درباره فردوسی و شاهنامه او تحقیق و بررسی نموده و با آثاری تألیف کرده اند اینک معرفی می شود .

۱ - برتلس یو کینی (Berteles youkini)

برتلس خاورشناس و محقق روسی بسال ۱۸۹۰ میلادی در روسیه تولد یافته و تحصیلات خود را در دانشکده علوم شرقی دانشگاه پترو گراد پیایان رسانیده و در سال ۱۹۲۰ وارد خدمت در دارالفنون شرقی گردیده و بریاست بخش زبان ایرانی انتصاب یافته است و ضمن تدریس زبان و ادبیات فارسی تألیفاتی درباره

آثار نویسندگان و شعرای فارسی زبان از خود انتشار داده که از آن جمله حماسه در ایران اسلامی « را میتوان نام برد .

برتلس که بزبان وادبیات فارسی وقوف فوق العاده داشت در سال ۱۳۱۳ برای شرکت در جشن هزادمین سال تولد فردوسی بایران آمده و درباره فردوسی وشاهنامه وشاهکارهای ادب پارسی بایراد سخنرانی پرداخته است. پروفیسور برتلس بعنوان عضو فرهنگستان علوم شوروی و رئیس هیئت نمایندگی آن کشور در جشن هزاره ابوعلی سینا نیز از طرف دولت ایران برای شرکت در مراسم مزبور دعوت گردیده است .

۲ - ژول موئل J. Mohel

خاورشناس نامی که درباره فردوسی وشاهنامه وی تحقیقات ممتعی نموده و کتاب خود را بنام (Livre des Rois) بسال ۱۸۸۳ در پاریس انتشار داده وهمچنین درباره سهراب نامه مطالعاتی کرده که بسال ۱۸۷۸ م آنرا در پاریس چاپ ومنتشر کرده است .

وی مینویسد که تا تارعلی افندی معروف بکانسوا میرغوری در سال ۹۱۶ هجری تمام شاهنامه را بترکی برگردانده ومنظوم ساخته است وهمچنین از ترجمه دیگری از مهدی نام عضو دربار سلطان عثمان ثانی نام می برد که در درسال ۱۰۳۰ ه پایان پذیرفته است (۱).

۳ - پروفیسور تولد که .

پروفیسور تولد که آلمانی یکی دیگر از دانشمندان مشهور اروپائی است که درالسنه شرقی وزبان وادب فارسی تحقیقات زیادی کرده وی در سال ۱۸۳۷ درهامبورگ متولد شده ودر ۱۹۳۱ میلادی وفات کرده ودر باره تاریخ ایران و عرب وادبیات این دوزبان تألیفاتی از خود بیادگار گذاشته است .

حماسه ملی ایران (Das Iranische Nationalqas) یکی از مهمترین آثار اوست. تولد که درباره قول دولت شاه و تذکره نویسان دوره های بعد درباره فردوسی وشاهنامه تحقیق زیاد کرده و بعضی اقوال را در پیرامون زندگی وروایات فردوسی مجبول ویی اساس دانسته ودر رساله ممتع خودمطالب جامعی را بهرشته تحریر در آورده و درباره زندگی فردوسی مسلمیات را از فرضیات واحتمالات جدا کرده وبا پژوهش فوق العاده مؤثرترین اطلاعات را درباره زندگی فردوسی بدست داده است . (۲)

۴ - پروفیسور ادوارد برون .

۱ - ص ۳۲۸ خاورشناسان .

۲ - تاریخ ادبیات ایران (از فردوسی تا سدهی) تألیف ادوارد برون

صفحات ۱۸۴ و ۱۸۷ و ۲۰۲ و ۲۰۳ .

ادوارد برون خاورشناس مشهور انگلیسی در هفتم فوریه ۱۸۶۲ (مطابق هفتم شعبان ۱۲۸۷) تولد یافت . بسال ۱۸۸۷ سفری بایران کرد . و پس از یکسال اقامت در ایران نخستین کتاب خود را بنام سرگذشت يك سیاح در سال ۱۸۹۱ منتشر کرد و بار دیگر آنرا بنام «یکسال در میان ایرانیان » بطبع رسانید .
پس از بازگشت بانگلستان بعنوان معلم زبان فارسی و عربی در دارالفنون کمبریج مشغول تدریس شد و در پنجم ژانویه ۱۹۲۶ م (بیستم جمادی الثانی سال ۱۳۳۴ قمری) در سن شصت و چهار سالگی وفات کرد .
از مهمترین اقدامات وی انتشار تاریخ ادبیات ایران است که حاوی چهار جلد می باشد باین شرح :

جلد اول - از قدیمترین ایام تا عصر فردوسی .

جلد دوم - از فردوسی تا سعدی .

جلد سوم - عصر استیلای تاتار و مغول .

جلد چهارم - دورانهای جدید .

رسالات و تألیفات ادوارد برون در مجله آسیای انگلیسی و تألیفات مهم دیگری در زمینه تحقیق و تتبع و ترجمه کتب نفیس از جمله اقدامات این خاورشناس نامی است .

درباره آثار و تألیفات و تحقیقات وی بهمین اندازه بسنده می کنیم و خوانندگان گرامی را بملاحظه مأخذ مهمه دعوت می کنیم . (۱)
۵ - درینک واتر :

مستر ژان درینک واتر (M.J.Drink Water) خاورشناس نامی انگلیسی که بمناسبت برگزاری جشن هزاره فردوسی طوسی بایران آمده در سال ۱۸۸۲ م در لندن بدنیا آمده و پس از پایان تحصیل در مدارس عالی اکسفورد از دارالفنون بیرمنگام بدریافت گواهینامه دکترانائیل شد .
قسمتی از اشعار او را ملك الشعراى بهار بشرى فارسى آورده كه مطلع آن چنین است :

بقسطنطنیه بتابید ماه
بلرزید از آن برج جهان سیاه

۱ - برای ملاحظه شرح احوال و آثار ادوارد برون بمأخذ زیر مراجعه شود :

بیست مقاله جلد دوم ص ۲۹۲ الی ۳۳۳ ، مجله اخگر شماره های ۹ و ۱۰ و ۱۱ سال اول ، تاریخ ادبیات (از فردوسی تا سعدی) ص ۱ الی ۱۰ تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران از صفحه ۱۱ الی ۵۵ و مجله ارمغان در شماره های مختلف ، زندگانی و آثار بهار جلد دوم از صفحه ۱ الی ۸ تألیف مؤلف همین کتاب دردی ماه سال ۱۳۳۴ خورشیدی و فرهنگ خاورشناسان ۱۱۹ الی ۱۲۱ .

کوشش‌های وی در راه ایران‌شناسی و گسترش زبان فارسی ستودنی است. (۱)

۶- تاگور :

راینده رانات تاگور فیلسوف و شاعر نامی هندی نیز یکی از دانشمندان بزرگ معاصر است که در سال ۱۳۱۳ خورشیدی به نمایندگی دولت هند بایران آمد .

بمناسبت هفتادمین سال تولد تاگور ملك الشعرای بهار اشعاری سروده که اینجانب در جلد دوم کتاب زندگانی و آثار بهار مبادرت به نقل آن نموده‌ام. (۱)

۷- هانری ماسه :

پروفیسور هانری ماسه خاورشناس مشهور فرانسوی متولد سال ۱۸۸۶ م نیز بنا بدعوت دولت ایران برای شرکت در کنگره جشن هزاره فردوسی سال ۱۳۱۳ بایران آمده و باین مناسبت در حضور اعضای کنگره و فضلا بایر ادسخنرانی پرداخته و همچنین کتابی هم درباره فردوسی بنام « فردوسی و حماسه ملی » نوشته است وی عضو آکادمی فرانسه و استاد مدرسه و مدیر مدرسه عالی زبانهای خاوری در آن کشور میباشد .

۸- پروفیسور پیکا خاورشناس چکسلواکی .

در سال ۱۳۱۳ برای شرکت در جشن هزاره فردوسی طوسی وارد ایران شد و در حدود یکسال در ایران اقامت کرد و در اوایل مرداد ۱۳۱۴ بوطن خود بازگشت وی در سال ۱۹۲۰ استاد زبان و ادبیات پارسی دانشگاه پراگ بود و در سال ۱۹۳۰ پروفیسور زبان فارسی گردید .

در مدت اقامت خود در ایران با کثر شهرستانهای ایران مانند اصفهان شیراز، همدان، کرمانشاه ، مازندران و نقاط خراسان و گیلان و آذربایجان مسافرت کرد و با اهتمام وافق باقتفا و مطالعه در آثار سخنوران باستان خاصه نظامی گنجوی پرداخت، و با بسیاری از رجال و دانشمندان ایران در این مدت ملاقات کرده است . این ایران‌شناس نامی از ایران مدال دانش و از فرهنگستان چک مدال طلا دریافت کرد فوتش در ۸۲ سالگی در سال ۱۳۴۷ شمسی بود .

سایر خاورشناسان و دانشمندان

از میان خاورشناسان اروپائی و دانشمندان آسیائی که در مراسم جشن

۱- برای ملاحظه شرح احوال وی مراجعه شود به جلد دوم کتاب زندگانی و آثار بهار تألیف نگارنده صفحات ۲۵ الی ۲۸ همچنین صفحات ۱۱۵ و ۱۱۶ فرهنگ خاورشناسان .

۲- صفحات ۲۸ الی ۳۱ جلد دوم زندگانی و آثار بهار .

هزارمین سال ولادت فردوسی بایران آمده‌اند و یا آنکه درباره فردوسی تحقیقاتی نموده و آثاری راجع بشخصیت فردوسی و بزرگترین شاهکار ادبی و تاریخی او «شاهنامه» نوشته‌اند میتوان افراد دیگری را نیز بشرح زیر نام برد:

(۱) الکساندر فریمان (متولد ۱۸۷۹ م) که کتابی درباره شاهنامه بزبان لهستانی نوشته و در سال ۱۰۹۳ در ورشو چاپ رسیده و داستان بیژن و منیژه را ترجمه کرده.

(۲) الکسس بولوت نیکف (متولد ۱۸۹۴ م) مستشرق روسی که کتابی در احوال فردوسی نوشته و در جشن هزاره فردوسی بایران آمده است و ریاست هیأت دولت شوروی را بعهده داشت.

(۳) دنیس راس خاورشناس انگلیسی که در مسافرت‌های خود در سالهای ۱۳۰۷ و ۱۳۱۳ سخنرانیهای جامعی درباره ایران و ادبیات فارسی ایراد کرده که فوق‌العاده قابل توجه بوده است.

(۴) فریتز ولف خاورشناس آلمانی (متولد ۱۸۸۰ م) که در باره شاهنامه فردوسی پژوهش‌هایی بعمل آورده و فرهنگ شاهنامه را تألیف کرده.

(۵) پولارنست کوهنل خاورشناس آلمانی (متولد ۱۸۸۲ م) که در جشن هزاره فردوسی بایران آمده.

(۶) پروفوسور ژرژ مار (متولد ۱۸۹۳ م) مستشرق نامی روسی که در کنگره جشن هزارمین سال تولد فردوسی سخنرانی مفیدی درباره ادبیات فارسی و شاهنامه فردوسی ایراد نموده است.

(۷) ژوزف اوربلی مستشرق روسی که بسال ۱۳۱۳ بایران آمده و در کنگره جشن مطالبی در باره تحقیقات خود راجع بفردوسی و شاهنامه ایراد کرده است.

(۸) اسموس خاورشناس دانمارکی که قسمتی از اشعار شاهنامه فردوسی و رباعیات خیام را بزبان دانمارکی ترجمه کرده است.

(۹) فریدریک کلفرانسوی که در جشن هزارمین سال تولد فردوسی سخنرانیهایی درانجمن آسیائی ایراد کرده و درباره شاهنامه تحقیقات زیادی بعمل آورده است.

(۱۰) سالمان که درباره مقابله نسخ شاهنامه فردوسی بایکدیگر پژوهش‌هایی کرده که قابل توجه است.

(۱۱) پوشیکن (۱۸۳۷-۱۷۶۹ م) شاعر و نویسنده شهیر روسی نیز از

جمله کسانی است که درباره شاهنامه تحقیقات و کاوشهای جالب کرده است .
 بافتنخار فردوسی و در پیرامون جشن هزاره فردوسی و شاهنامه و بنای آرامگاه
 و تمهید بقیه فردوسی تا کنون رسالات و مقالات زیادی به رشته تحریر در آمده
 و اشعار فراوانی در بزرگداشت استاد طوس از طرف سخنوران سروده شده است و
 همچنین نسخه‌های متعددی از شاهنامه در ایران و کشورهای دیگر جهان بطبع
 رسیده و با وسیله خطاطان با سلوپی زیبا نوشته شده .

در فهرست کتابخانه‌های ایران میتوان پاره‌ای از این نمونه‌ها را ملاحظه
 کرد و از جمله آنها در ضمن شاهنامه‌های موجود در کتابخانه مجلس شورای ملی
 شاهنامه‌ای با مشخصات زیر موجود است :

شاهنامه فردوسی خط میرزا محمد ابراهیم معروف به آقا پسر حسن خان
 اولیا سمیع شیرازی که در سال ۱۲۷۲ در هند چاپ شده و در ۱۳۳۱ هجری به -
 سعی و اهتمام آموزنده پارسی از روی همان نسخه تجدید طبع یافته این نسخه
 شاهنامه مصور است و شامل ملحقات و فرهنگ لغات نیز میباشد و در بمبئی چاپ
 شده . (۱)

درباره فردوسی و اثر جاودانی او شاهنامه « بیش از شصت نفر از دانشمندان
 و مستشرقان مطالعه و تحقیق کرده و پیرامون زندگی و شیوه سخن او سخن رانده‌اند .
 نسخه‌های نفیسی از شاهنامه در کتابخانه‌های مهم جهان موجود است .
 از جمله نسخه‌های نفیس و مصور قدیمی شاهنامه میتوان نسخه‌های مذکور
 در زیر را نام برد :

یکی از نسخه‌های نفیس شاهنامه‌ای است که تاریخ کتابت آن سال ۷۲۰
 هجری است که چند تصویر زیبای آن در موزه متروپولیتن نیویورک موجود است
 که از نظر هنرمینیات و تصویرسازی از شاهکارهای مجموعه‌های هنری به‌شمار
 می‌رود .

همچنین شاهنامه‌ای که بساز ۷۴۱ هجری برای کتابخانه قوام‌الدین
 حسن وزیر شاه شیخ ابواسحق نوشته شده از دوران مغول و عهد تیموریان و دوران
 صفویه نیز نسخه‌های نفیس و زیبایی از شاهنامه بجای مانده که هر یک در جای
 خود ارزنده و درخور تحسین است . (۲)

۱ - فهرست کتابخانه مجلس ص ۱۱۷ .

۲ - رجوع کنید به شماره ۳۸ مجله هنر و مردم .